

MUNKÁCSY HONFOGLALÁS-A SZEGEDEN

Munkácsy Mihály születésének 120. évfordulója 1964-ben volt. Ez alkalomra szánt írásunkban felidézzük egykori szegedi tartózkodásának eseményeit és azt, hogyan került a Honfoglalás c. nagy színvázlata Szegedre. Munkácsynak Szegedhez való kapcsolata jóval túlhaladta az általános érdeklődés és a hivatalos, szerződésbeli összeköttetésének kereteit. Számára Szeged nem csupán „megrendelőt” jelentett, hanem érzelmileg őszintén meghatotta az a művészet iránti páratlan áldozatkészség, amellyel e vidéki magyar város a honalapítást megörökítő, s az országházba szánt művének hasonló változatát kívánta vele elkészíttetni. Munkácsy 1891 októberében járt Szegeden. Ekkor szerzett élményeihez és kutatómunkájához kötődik életművének két jelentős alkotása: a Honfoglalás alakjainak megformálása és az e művét követő szocialista hatású képének, a Sztrájk-nak koncepcionális kialakítása.

Munkácsyval Szeged közönsége 1882 márciusában „találkozott” először. E képletes ismerkedés úgy történt, hogy egy budapesti műkereskedő az itteni régi Hungária szállóban szobát bérelt ki és ebben mutatta be Munkácsy Búsuló betyár c. festményét. A kiállított mű sikere nemcsak a tárlat meghosszabbítására ösztönözte a kereskedőt, hanem, hogy megszerezze és emellett bemutassa a mester Krisztus Pilátus előtt c. alkotásának „fénynyomatú képét” is. A Szegedről—Vásárhelyre vitt — alig egy hétnél tovább tartó — alkalmi tárlatnak több mint 1600 látogatója volt.¹

Munkácsy és a szegediek másodszori „valóságos” találkozása, kilenc évvel később, 1891 őszén történt. Ezúttal azonban az élelmes fővárosi üzletember nélkül, személyesen jött el hozzánk. Mielőtt a látogatásával kapcsolatos eseményekre rátérnénk, meg kell emlékeznünk egy epizódról, amely Munkácsy 1890 októberi magyarországi útjához kötődik. A feleségével hazatérő mester többek között egy aradi szoborleplezési ünnepségen vett részt és neje, nővére, valamint rokona, Koós Ede társaságában megtekintette az ott rendezett képkiallítást is. Az Aradon időző Munkácsyt két szegedi művészjelölt, Kiss Sándor és Tóth Molnár Ferenc keresték fel, és bemutatták festményeiket. A mester kivált Tóth Molnár munkáit tartotta figyelemre méltónak, akit arra biztatott, hogy képeztesse magát tovább.² Az aradi tartózkodás alkalmából a Szegedi Napló megemlíti, hogy Szolnokon, amíg a vonat állott, az átutazó művész a pályaudvaron egy báránybőr-süveges magyar parasztot látott. A különös alakú süveg annyira megtetszett neki, hogy azt gazdájától, a jó vásárnak örvendő paraszttól, három forintért megvette.³ Minden bizonnyal ez is egyike volt azoknak a ruházati kellékeknek, melyekből Munkácsy a Honfoglaláshoz szorgos buzgalommal oly sokat gyűjtött össze.

¹ Szegedi Híradó (továbbiakban: Sz H) 1892. márc. 17—22.

² Szegedi Napló (továbbiakban: Sz N) 1890. okt. 6—7.

³ Sz N 1890. okt. 13.

1890 decemberére Munkácsy a Honfoglalás kompozícióját több rajzon és kisebb színvázlaton keresztül véglegesen kialakította. Mielőtt nagy festményéhez hozzákezdett volna, egész sereg adatot és korabeli tárgyat gyűjtött egybe, hogy a honfoglaláskori magyar, szláv viselet és fegyverzetre vonatkozó régészeti dokumentumok alapján hitelesen ábrázolja szereplőit. Neves budapesti archaeológusoktól, történészek-től kért és kapott ez ügyben szakmai támogatást, Itt említjük meg Kacziány Ödön szegedi festőművésszel való kapcsolatát is. Munkácsynak tudomására jutott, hogy az Erdélyből származó Kacziány, az ott élő székelyekről rajzokat, tanulmányokat készített. Munkácsy levélben kérte Kacziányt, hogy engedje át neki e tanulmányfejeket. De megbízta azzal is, hogy a szegedi múzeumban őrzött honfoglaláskori leleteket — kengyelvasakat és zablákat — rajzolja le számára. Kacziány Munkácsy kívánságát szívesen teljesítette, sőt még néhány helybeli, alsóvárosi parasztról készített vázlatát is elküldte a neves mesternek.

Az itthonról kapott régészeti, néprajzi és egyéb adatok azonban nem elégítették ki a művészt. 1891 áprilisában az a hír járta, hogy Munkácsy „... szeptemberben Magyarországra utazik, mint mondja, egy kis magyar levegővel akarja inspiráltatni magát a munkához. Terve különben a Tisza mellékéről tiszta magyar típusú modelleket vinni Párisba.”⁵ Valóban, ez év őszén, október első napjaiban — miután a nagy történelmi kép megfestéséhez Neuilly-ben külön műtermet építtetett — hazai tanulmányútra indult. Előbb Budapesten töltött bizonyos időt, majd Szentesre látogatott, ahol rokonánál, Zsilinszky Mihály akkori főispánnál szállt meg. Innen utazgatott ki egy vele érkező Ecsy nevű fényképésszel „modellszerzésre”, a környékbeli falvak parasztjai közé.⁶ De a vendéglátó városban, Szentesen is talált olyan rég itt élő alföldi parasztokat, akikről az egyik akkori helyi lap így ír: „Világhírű festőművész, hazánk fia, a vármegyeháza udvarán pénteken és szombaton számos, leginkább a munkásosztályhoz tartozó egyénről vett egyes, kisebb és nagyobb csoportú felvételeket. Itt többek között modellül szolgált a nagy művésznak egy 87 éves öregember is, aki ősi szokás szerint még ma is befonva viseli hosszúra növesztett haját.”⁷ A mester szentesi tartózkodásához kapcsolódik az is, hogy Jósza Lászlót, egy általa tehetségesnek tartott itteni kezdő festőt, közbenjárására a Benczur-mesteriskolába állami ösztöndíjas növendékként felvették.⁸ Munkácsy Szentesről, a szomszédos Csongrádra és Szegvárra utazott, ahol bár csak rövid időt töltött, mégis sikerült az őt érdeklőkről fényképet készítenie.

Munkácsy úgy gondolta, hogy Csongrád megyei útja során pár napra Szegedre is ellátogat és felkeresi itteni rokonait. Érkezését a Tisza-parti városban október 12-re várták. Az állomáshoz vezető utcákon lelkes tömeg hullámozott, de a művész, közbejött elfoglaltsága miatt ekkor nem érkezett meg.⁹ Csak tizenhárom nappal később, erdélyi útja után, október 25-én lett Szeged vendége. Amikor a délutáni gyorsvonat a pályaudvarra berobogott, hatalmas éljenzéssel fogadták. Munkácsy és az őt hivatalosan kísérő Tisza Lajos az utolsó kocsiban ültek. Velük jött Szegedre Ivánkovits János és Novák József helyi országgyűlési képviselők társaságában Mikszáth Kálmán is.

Tisza Lajost a város polgármestere köszöntötte, Munkácsyt pedig rokonai, Kelemen István ügyvéd és Reök Iván főmérnök fogadták, akik az ünnepélyes aktus után családi körükbe vitték.¹⁰ A késő délutáni órákban sétálgattak a Stefánia-park-

¹ Sz N 1891. jan. 27.

⁵ Sz N 1891. áprl. 28.

⁶ Sz N 1891. okt. 10.

⁷ Sz N 1891. okt. 13.

⁸ Sz N 1891. okt. 29.

⁹ Sz N 1891. okt. 13.

¹⁰ Sz N 1891. okt. 25.

ban, majd az új Kaszinóba mentek, ahol Munkácsy megtekintette — a már említett szegedi művésznövendék —, Tóth Molnár Ferenc ide készült képét, arról elismerőleg nyilatkozott, s a tanulmányait Münchenben folytatni kívánó fiatalembernek megígérte, hogy pártfogolja.¹¹ Este, a színházban, a vendégek tiszteletére díszelőadást tartottak. Előadás után a mestert az utcán várakozó szegedi ifjúság lelkesen megéljenezte, amit ő kalaplevéve köszönt meg. Végül is az érkezés napját, a Reökcsalád által rendezett vacsora zárta le.

Abb. 2. kép. Munkácsy Mihály és Tisza Lajos

Korábban írt dolgozatunkban már rámutattunk, hogy Munkácsy szegedi tartózkodásának művészettörténeti szempontból jelentős volt az itteni színházi látogatása. Említettük, hogy a helyi társulat előadásában nézte végig Szigligeti Ede és Balázs Sándor „A sztrájk” c. népszínművét, amely nagy hatással volt rá. Tetszésének azzal adott kifejezést, hogy a felvonás szünetében a színpadon felkereste és üdvözölte a kitűnően játszó együttest.¹² Minden bizonnyal állíthatjuk, hogy a színdarab hatása alatt festette meg négy év múlva, 1895-ben munkásmozgalmi témájú művét, a Sztrájk-ot.¹³ Ebből a valószínűnek látszó gondolatból indult ki Katona Imre, aki a Művészet 1962 augusztusi számában megjelent cikkében elemző módon foglalkozott a magyar sztrájkábrázolások genetikai és megjelenítésbeli összefüggéseivel. Az általunk közölt, de addig figyelemre nem méltatott alapvető felismerésű adat alapján bebizonyította, hogy Munkácsy Sztrájk-jának keletkezési alapmotívumai, valóban a művész által Szegeden látott Szigligeti—Balázs-féle színműben kereshetők.

¹¹ Sz N, Sz H 1891. okt. 25.

¹² Sz H 1891. okt. 27

¹³ Szelesi Zoltán: Adatok Szeged XIX. századi képzőművészetéhez. — A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1957. Szeged, 1957. 196.

Katona szerint „... bizonyos, hogy a darab különös erővel ragadta meg Munkácsyt és lenyűgöző hatása alól még évek múltán sem tudott szabadulni. . . . Hogy mennyire a darab hatása alá került, arról a kép első pillanatra szembetűnő teatrális hatása is tanúskodik. . . . A hely, ahol a kép cselekménye zajlik: szabályos színpad, díszletekkel. Az alakok a történet, a dráma szereplői. Ezt a benyomást csak megerősíti a kompozíció és a darab rendezőpéldányának összevetése. . . . A helyszínrajz szerint a színtér háttérének jobb oldali részén, 'kék zárt szoba' található.

Abb. 3. kép. A Szeged-felsőtanyai központ ünnepségén résztvevő legények

ugyanúgy, mint Munkácsy képén. A kocsmahelység berendezése is pontosan meg-
egyezik a képen ábrázolt helyiséggel: a rendezőpéldányon feltüntetett 'kisebb asz-
tal' ugyanúgy megtalálható a képen, mint a vázlatrajzra berajzolt nagyobb asztal
a körülötte elhelyezett nyolc székkal. Maga az ábrázolt jelenet is számos egyezést
mutat a dráma különböző jeleneteivel. A nagyobb asztalon álló patetikus moz-
dulatú agitátor minden bizonnyal a darab Anselm-je, aki a drámában erős németes
akcentussal beszél és igyekszik társait rávenni arra, hogy lépjenek sztrájkba. . . . Mun-

Munkácsy Mihály: A Honfoglalás nagy színvázata

Honfoglalás. Munkácsy Mihály
festménye /1893/. Ország-
ház. Az Elnöki Tanács el-
nökének fogadóterme.

kácsy, ha szerepeltet is olyanokat, akik csak a dráma későbbi jelenetében lépnek fel, az első felvonás változás előtti, utolsó jelenetét ábrázolja, amikor a betóduló munkások véglegesen elhatározzák, hogy mindnyájan sztrájkba lépnek, ha a gyáros nem teljesíti követeléseiket. . . Alig hihető, hogy Munkácsy — akit közben a Honfoglalás c. képének alkotása foglalkoztatott — évek múltán is ennyire pontosan emlékezett volna az 1891 októberében Szegeden látott drámára, annak szereplőire, díszleteire és jelmezeire. . . Éppen ezért feltételezhető, hogy Munkácsy különböző segédeszközök segítségével tudta megőrizni és felidézni emlékeit a darabról. Gondolhatnánk arra is, hogy friss benyomásairól vázlatokat készített, de valószínűbb ennél, hogy rendezőpéldány, vagy fényképfelvételek alapján rekonstruálta később a drámát és szereplőit”.¹⁴

Abb. 4. kép. A Szeged-felsőtanai központ ünnepségén résztvevő lányok

Katona Imre cikkéből hosszabban idéztünk, mert szükségesnek tartottuk, hogy a Sztrájk koncepciójának eredetét az ő kutatásai nyomán részletesen ismertessük. Bár apróságnak látszik, de nem valószínű, hogy Munkácsy a díszletekről és a

¹⁴ Katona Imre: Munkácsy „Sztrájk”-ja — Művészet, 1962. augusztus III. évf. 8. sz. 8—10. E témával foglalkozik még Katona Imre: „Munkácsy Sztrájk-jának La Malou-i vázlata” c. dolgozata. — Művészettörténeti Értesítő, 1964. 4. sz. 279—283.

neki érdekesebb jelenetekről, előadás közben rögtönzött vázlatokat készített. Az eseményről szóló akkori újságbeszámoló szerint a művész mélyen a páholy belsejébe húzódott és innen figyelte az előadást.¹⁵ Persze ez azzal is magyarázható, hogy a közönség ünneplése elől vonult vissza. Az is tény, hogy a hivatalos személyek, élükön Tisza Lajossal nem az ő páholyában ültek, tehát figyelmét nem kellett megosztania s érdeklődését a látottaknak szentelhette. Katona felhossa, hogy „... Mun-

Abb. 5. kép. Barna János öreg juhász (modell)

kácsy szegedi látogatása, az ünnepeken való részvétele, valamint esti színházi látogatásai — melyek során a Balázs-drámát is végignézte — általában ismeretesek, hiszen nemcsak a két tekintélyes szegedi napilap, — a Szegedi Napló és a Szegedi Híradó — közölt róluk terjedelmes tudósítást, hanem a pesti napi- és hetilapok is. Hogy e tényre a kutatók mégsem figyeltek fel mindeddig, többek között annak is tulajdonítható, hogy Munkácsy munkástárgyú képeinek — köztük a Sztrájknak — keletkezését a művész franciaországi munkásmozgalmi kapcsolataival bebizonyítottak vélték, s nem gondoltak arra, hogy a közvetlen indítékot egy Szegeden látott magyar népszínműtől, Balázs darabjából merítette.”¹⁶

¹⁵ Sz H 1891. okt. 27.

¹⁶ Katona I.: i. m.

1891. október 26-án, míg Munkácsy Szegeden tartózkodott, két jelentékeny „közalkotás”: a Felsőtanyai Központ és a Belvárosi Kaszinó avatóünnepsége is megtörtént. Mindkettő nevezetes esemény volt. Az utóbbi az urak, az előbbi a parasztok számára. Ezzel a szegedi tanyavilágban félszázados törekvés valósult meg. A létrehozott ún. „Kultúr-központ”, a város külterületein lakó pusztaiaknak az iskolán kívül, az egészségügyi ellátás és a közbiztonság helyi megszervezését jelentette, ugyanakkor templomot és temetőt is kaptak a környékbeliek. A török uralom alatt elnéptelenedett s kietlenné vált szegedvidéki pusztaságok csak lassan települtek újra, s az egykori „kapitányságok” század végére felszaporodott népe örömmel fogadta a kulturáltabb életkörülmények megteremtését.

Abb. 6. kép. Szeles Olga (modell)

A Felsőtanyai Központ átadási ünnepségére Szegedről különvonat vitte a városi vendégeket, élükön Tisza Lajossal és Munkácsyval. A vonat a balástyai őrháznál állt meg, ahol az érkezőket, az előkelőségeket és tisztviselőket lovasbandérium, és a tanyák idesereglő népe fogadta. A társaság ezután kocsikon, dobpergés és trombitaszó mellett, a félóránnyira levő központi telepre hajtatott. Itt mintegy 8—10 ezres tömeg fogadta és üdvözölte őket. A hivatalos épületek átadása és az új kápolna felszentelése után, megkezdődött a városiak és a tanyaiak ebédeltáncos egybekötött közös szórakozása. Munkácsy itt ismert meg néhány olyan idevaló parasztot, akik a Honfoglalás népi alakjainak modelljei lehetnek.¹⁷ Erről a kedélyes kirándulásról később, Munkácsy halálakor írt Mikszáth Kálmán cikket. Élvezetes tárcájában olvashatjuk, hogy „... ki volt adva a rendelet a pusztai kapitányoknak, hogy ami jóképű férfinép vagyon köröskörül, két mérföldnyire a báránycímerű város tanyájától, az mind ott legyen, de az öregje is. . . Össze sereglettek a férfiak. Gyönyörű típusok akadtak: ős arcok, szőrrel benőve egészen a szemig, csontos, körteképzű kunok, laposfejű tatárok, keresztbe vágott szemmel, nyomott,

¹⁷ Sz N 1891. okt. 27.

pogácsaképzű besenyők, széles, girbe-gurba fiziognómiájú, zömök termetű magyarok, apró, mélyen bentülő szemekkel. . . A fotografus ott volt velük s rögtön lekapta, amelyik megtetszett a nagy művészeknek.”¹⁸

A szép számban összegyűlt parasztfiatalisággal, a vidáman táncoló legényekkel és lányokkal Munkácsy hosszasan elbeszélgetett. Érdeklődéssel kérdezgette őket szokásaikról és népviseletükről. A tanyaiak közül különösen Barna János, öreg juhász tetszett meg neki, akiről több felvételt csináltatott. Ugyanekkor lefényképeztetett néhány legény- és leánycsoportot, akiknek képeit a Vasárnapi Újság is leközölte. Az országosan népszerű lap a felsőközponti ünnepséget hosszú cikkben méltatta s befejező soraiban hangsúlyozza, hogy „. . . kiválóbban érdekessé válik ez ünnepély az által, hogy épp ott folyt le, hol már ezer év előtt Pusztaszeren, a vezérek vérszerződésekor a magyar tábor tanyázhatott.”¹⁹

Munkácsy hazai tanulmányútjának az volt a célja, hogy készülő történelmi képéhez, a Honfoglalás-hoz felkutassa Árpád népének utódait. Híres orosz kortársa, Rjepin is, a Zaporozszi kozákok megfestése előtt Ukrajnába látogatott el, hogy kiválassza alkotása elhithető erejű hőseinek modelljeit, a kozákok századokon át ott élő leszármazottjaiból.

„A tanyai kultur-központ felszentelése” után, az este visszatért városi társaság, a Szegedi Belvárosi Kaszinó új otthont avató ünnepségén vett részt. Itt ismerkedett meg Munkácsy Szeles Olgával, a fiatal, mongolos arcú szegedi lánnyal, akit lerajzolt és fényképet kért tőle. Később ő lett a Honfoglalás egyik nőalakja, az a vezéri sátor előtt álló asszony, aki gyermekét a magasba tartja. Munkácsy századvégi modellje 1965-ben, kilencvenkét éves korában hunyt el. Özv. Kopasz Istvánnénak felejtetetlen emlék maradt a nagy festővel való találkozása.²⁰

A Belvárosi Kaszinó díszvacsoráján Munkácsy is felszólalt: „. . . Nekem, mondánapokig kellett utaznom Párisból a pusztákra, hogy ihletet szerezzek. De a pusztákról a civilizáció központjába mindössze egy félórát, mert Szeged igazán kulturális középpont.”²¹ Befejezésül megköszönte „. . . azon kedves fogadtatást, melybe a őt, a művészet szerény ápolóját részesíti Szeged, melynek boldogságot kíván.”²² Ha a korabeli helyi lapok Munkácsyval kapcsolatos híradásait gondosan figyelemmel kísérjük, akkor meg kell említenünk azt a kis epizódot is, amikor a mester szegedi rokonai és Tisza gróf társaságában felkereste Letzter és Keglovich neves fényképész-műtermét a városban. Itt róla és kísérőiről felvételeket csináltatott. Az újság azt írja, hogy ez „. . . annál följegyzésre méltóbb, mivel a nagy művész — a saját mondanása szerint — nagyon ritkán adta rá fejét arra, hogy lefotografáltassa magát. Kévé arc képe is van forgalomban. Jobbára azok is másolatok, mint ezt ma megje-

¹⁸ Mikszáth Kálmán: Férfinezőben, Sz N 1900. máj. 5.

¹⁹ Kovács János: A szegedi tanyák ünnepe, Vasárnapi Újság, 1891. 47. sz. 768—771. — Munkácsy egykori felsőtanyai látogatása ma is él a balástyai nép emlékezetében. Jól kifejezi ezt, hogy a község új iskoláját a nagy magyar festőről nevezték el. Dél-Magyarország, 1964. nov. 28.

²⁰ Az esetet özv. Kopasz Istvánné — Kopasz Márta szegedi grafikumszobrász édesanyjának — közléséből tudjuk. Leánykori neve — Szeles Olga — szerepel a Szegedi Belvárosi Kaszinó avatóestjén résztvevő nők felsorolásában. — Sz N 1891. okt. 27. Munkácsy egykori modelljét meginterjuvolta a Nők Lapja. — Galsai Pongrác: Lány a sátor előtt. Nők lapja, 1965. 2. sz. 5.

²¹ Sz H 1900. máj. 4.

²² Sz N 1891. okt. 27. — Talán feltűnőnek hat, hogy Munkácsy pár mondatos köszönő-sorait két — időben egymástól jóval később megjelenő — újságból idéztük. Erre nemcsak az értelemyszerűség készítetett bennünket, hanem, hogy ennek kapcsán megemlítsük azt is, hogy e kis ünnepi beszédet állítólag Mikszáth sugallmazta Munkácsynak, aki teljesen indiszponálva érezte magát ekkor a legkisebb szereplésre is. Egyébként Mikszáth szerint (lásd az i. m.) Munkácsyn az idegbetegség kezdeti jelei már megmutatkoztak.

Abb. 7. kép. Árpád vezér

gyezte.”²³ Az ekkor készült felvételek egyikét: Munkácsy és Tisza Lajos közös mellképét a Vasárnapi Újság közölte le.²⁴

Munkácsy ihletetadó benyomásokkal 1891. október 27-én utazott vissza Buda-

²³ Sz N 1891. okt. 27.

²⁴ Vasárnapi Újság, 1891. 47. sz. 769.

pestre. A mester örömmel beszélt szegedi tartózkodásáról és megígérte, hogy más-
kor is ellátogat Szegedre.²⁵

Úgy véljük, hogy Munkácsy Szegeden emberi és művészi szempontból egyaránt
értékes benyomásokat szerzett. Gondoljunk csak adatgyűjtő tevékenységére: meg-
tekintette a szegedi múzeum régészeti gyűjteményének honfoglaláskori leleteit, nép-
rajzi vonatkozású tárgyi emlékeket gyűjtött össze. Megismerte az Alföld e részé-
nek jellegzetes táji arculatát, antropológiai vizsgálódást végzett a környék nép-
típusairól, de megismerhette a dél-magyarországi pásztorok, halászok és földműve-
sek hagyományokat őrző gondolkodásmódját is. Munkácsy hazai tanulmányútja
— ezen belül a szegedi, csongrád megyei tartózkodása — bármilyen rövid volt, de
élményei inspiratív, feltöltő hatásúnak mondható. Nagyban segítette ez őt a Hon-
foglalás részleteiben való megoldásához és képének végleges kialakításához.

Munkácsy szegedi kapcsolataival és a Honfoglalás nagy színvázlatának ide-
kerülési körülményeivel foglalkozó írásunkban nem térünk ki a festmény kompozi-
cionális kialakítására, sem mondanivalójának eszmei, tartalmi elemzésére, annak
ellenére, hogy érdekes és fontos a mű alkotófolyamatának vizsgálata. Kimerítően
és világosan ismerjük ezt Végvári Lajos Munkácsy-monográfiájából,²⁶ és Bényi
László Honfoglalás-ról írott, adatokban és megállapításokban egyaránt gazdag
cikkéből.²⁷ A mi célunk, hogy bemutassuk mindazt, ami Munkácsyval, szóban forgó
képével és Szegeddel párhuzamosan kimutatható.

Magyarországi tanulmányútjáról Munkácsy 1891 október végén tért vissza
Párizsba, „... s októbertől ápriliséig egyfolytában dolgozva a kép kartonját és vég-
leges tervét elkészítette.”²⁸ E nagyméretű szénvázlata később Szegedre került. Kar-
tonja alapján kezdett terjedelmes vásznának megfestéséhez, ezért ennek jelentősé-
gére ki kell térnünk.

Tulajdonképpen e kompozíciós szénrajzán²⁹ sikerült eddigi elképzeléseit össze-
foglalnia. Művének tartalmi és formai vonatkozásai ezen kristályosodtak ki. Az ed-
digi kisebb színvázlatain csak a témát alakította, s figurái jelzékenységűek voltak ábrá-
zólva. Nagy szénvázlatán viszont az alakokat jellegzetes típusokká fejlesztette.
Ezzel egyidejűleg képének tömegeit szerkezetileg csoportosította, így a megjeleni-
tés hatásosabbá és nagyszabásúbbá vált. A szénvázlat felépítésileg általában egyez-
zik a befejezett festménnyel, némi eltérés azonban megfigyelhető közöttük. Például a
háttérben levő kisebb alakok száma jóval kevesebb. Az Árpád mögötti elő-
kelőségek társasága sem oly tömörszerűen zárt hatású, mint a festményen. A szén-
rajzon a vezéri-sátor helyett egy domb magaslik, és ennek tetején — eléggé halványan
— álló, vagy lovon ülő harcosokat s néhány fatörzset látni. A festmény bal oldalán,
a tömeg mögött, hiányzik egy magasló fa, amelyre viszont a kompozíció kiegyen-
súlyozottsága miatt szükség volna. Szerkezetileg és eszmeileg eléggé lényeges, hogy
a szláv hódolók köréből hiányzik az Árpád előtt mélyen meghajló, karjait szétártó
követ alakja. Megfigyelhető, hogy ennek az alaknak pontos elhelyezése, — vagy
éppen mellőzése — Munkácsynak sok gondot okozott, mert felvázolását két helyen
is eredménytelenül kísérte meg. Összbenyomásként megállapíthatjuk, hogy a sze-
gedi nagy szénvázlat levegősebb, áttekinthetőbb, ennél fogva nyugodtabb hatású.

²⁵ Sz N 1891. okt. 27. — Sz H 1900. máj. 4.

²⁶ Végváry Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei. Bp. 1958. 231—238.

²⁷ Bényi László: A „Honfoglalás” a Múcsarnokban. Szabad Művészet 1952. 9. sz. 410—413.

²⁸ Végvári L.: i. m. 233.

²⁹ „Honfoglalás”. Nagy kompozíciós vázlat. Párizs, 1892. Szénrajz, papírlapokon, melyek egymáshoz vannak illesztve és vászonra ragasztva. 196×600 cm. Jelzés nélkül. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Adomány, 1897. M. M-nétől. Ltsz.: 50.548.1.

Abb. 8. kép. Részlet a szegedi nagy színvázlatról

mint az erről készült, de elrészletezett, stafázsszerű alakokkal, fegyverekkel, zászlókkal stb zsúfolttá tett befejezett alkotás.

Mint tudjuk, Munkácsy megfeszített erővel dolgozott a Honfoglalás-on, me-

lyet végül is egyre súlyosbodó betegségével küszködve, 1893 tavaszán fejezett le Utolsó ecsetvonások előtti művéről a szegedi lapok is hírt adtak.³⁰ A festmény méltató sorokon kívül azonban hangot kapott az az ellentét is, mely a kép felső házi ülésteremben való elhelyezése miatt Tisza Lajos és az Országgházat tervező Steindl Imre között támadt.³¹ A vitát a helyi újságok is a két ember esztétikai nézeteltéréseivel magyarázták, pedig emögött politikai tendencia volt. A kész képet 189 májusában a párizsi Szalonban bemutatta, amiről Rákosi Jenő küldött haza tudósítást. Helyi vonatkozásban a Honfoglalás-t — ennek Budapestre kerülésekor — Bartos Fülöp méltatta, aki nemcsak a Szegedi Híradó-ban megjelent cikkében hanem a Dugonics Társaságban tartott előadása alkalmával is részletesen elemezte és hangsúlyozta a festmény eszmei és művészi érdemeit.³² Munkácsy alkotását azonban mind a francia, mind a hazai kritika általában elmarasztalta. A bírálat politikai vonatkozásban túlzottan sovínisztának tartotta a honfoglaló magyarok és a behódoló szlávok közti magasabb, illetve alacsonyabb faji, szellemi megkülönböztetés hangsúlyozását. Művészileg pedig azt a törekvést kifogásolták, hogy a nagyméretű történelmi képet, nem a tőle várt módon oldotta meg, hanem azon az impresszionizmus eredményeit igyekezett, és pedig sikertelenül alkalmazni. Festményével a mester maga is elégedetlen volt: „... helyes megoldást kereső türelmetlenségében még nagy művének kiállítása alatt készítette el azt a vázlatot, amely a szegedi múzeumba került.”³³

Ha alaposabban tanulmányozzuk a Honfoglalás-t, megállapíthatjuk, hogy a Szegedre került nagy színvázlaton Munkácsy sikeresebben valósította meg elképzeléseit, mint a véglegesnek szánt parlamentári képen. Ezzel kapcsolatban utalunk a művész idevágó megnyilatkozására, valamint monográfiájának, Végvári Lajosnak véleményére.

1893 júniusában Munkácsy egyik levelében ezt írja: „La Malou-ból visszatérve a nagy vázlaton megtettem minden változtatást, és pedig azt hiszem igen előnyösen, amit már a nagy képen is konstatáltam, mert a szemle után rögtön átvittem az atelierbe (megjegyzendő, hogy midőn az atelierben abban a világításban melyben készült, megláttam, egy pillanatra kételkedtem, hogy vajjon érdemes-e hozzányúlni, de midőn az átdolgozott vázlatot mellé állítottam, mindjárt meggyőződtem róla, hogy igazam van). Rögtön hozzá is fogtam és néhány nap alatt, úgyszólván az egész képet áthangoltam, de az irtóztató hőség miatt abba kellett hagynom.”³⁴ Munkácsy 1893 decemberéig, képének szignálásáig mindent elkövetett, hogy a főművének tekintett alkotásán a szükséges változtatásokat megtegye, azonban időközben elhatalmasodó idegbaja miatt a Honfoglalás-on lényeges korrekciókat még sem volt képes végrehajtani.

„Honfoglalás — Végvári szerint — nem sokban tér el a szegedi vázlatától, amely maga is tekintélyes méretű.”³⁵ A lényeges különbség a két változat között az, hogy a nagyméretűn a természeti részek, a tájképi elemek nagyobb hangsúlyt kapnak, s ennek következtében a kolorit élénkebbé vált. . . Munkácsy inkább a részletekben gazdagította a festményt; növelte a figurák számát, nagy gonddal ábrázolta az öltözeteket és az eszközöket. Lényeges a változás az Árpád környezetének arctípu-

³⁰ Sz. H. 1893. márc. 3.

³¹ Sz. H., Sz. N. 1893. márc. 23.

³² Sz. H. 1894. febr. 28. és márc. 25.

³³ Bényi L.: i. m. 413.

³⁴ Farkas Zoltán: Munkácsy Mihály válogatott levelei. Bp. 1952. 185.

³⁵ „Honfoglalás” Nagy színvázlat. Párizs, 1892–93. Olajfestmény, vászon, 216×625,5 cm. Jelzés nélkül. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Vétel, 1895. 21 000 Ft. M. M-től. Ltsz.: 50.549.1.

Abb. 9. kép. Részlet a szegedi nagy színvázlatról

sainál. A szegedi változaton, típuskutató körútja alkalmával készített fotografiák eredményeit használta fel, a budapestin egykorú magyar arisztokraták és közéleti személyiségek arcvonásait is megörökítette. Ez a változtatás túlságosan nagy engedmény volt, mert míg a szegedi változaton a környezet figurái, éppen általánosított jellegüknél fogva, nem vetélkednek Árpád alakjával, addig a budapesti képen ez a szerencsésebb összhatás a portrészzerű egyénítés következtében feloldódik s meg-

szünteti a figyelem koncentrációját a főalakra. Aminek további kompozíciós ki-
hatása is van, — a bal oldal tömege nem képes kiegyensúlyozni a jobb oldalt. A kom-
pozíció másik hibája a túlságosan sok alak. . . olyannyira, hogy a közepén álló kö-
veteket legszívesebben elhagyná a néző.”³⁶

*

Az alábbiakban a Honfoglalás nagy olajvázlatának és szénvázlatának Szegedre
kerüléséről emlékezünk meg.

A múlt század végén, a gazdasági élet fellendülésével, a szegedi városi tanács
neves mestereket foglalkoztatott, hogy a helyi képzőművészeti kultúrát és a meg-
alapítandó új képtár anyagát gazdagítsa. 1885-ben Benczur Gyulával festette meg
Tisza Lajos és Tisza Kálmán arcképeit. Az ezredévi ünnepségekre készülő város
Vágó Pál hatalmas méretű szegedi árvízképén kívül négy, egész alakos festményt
rendelt meg. Az így létrejött portrék (Ferraris Artur: „Széchenyi István gróf”,
Roskovics Ignác: „Kossuth Lajos”, László Fülöp: „Deák Ferenc” és Pataky László:
„gróf Andrássy Gyula”) később a szegedi múzeum tulajdonába kerültek. Mun-
kácsy Honfoglalás c. képe nagy szénvázlatának megszerzése is a szegedi „Kultúrpalota”
szépművészeti gyűjteményének fejlesztése érdekében történt.

Reizner János szegedi könyvtár és múzeumigazgató, a Somogyi-könyvtár Bi-
zottság 1895. október 10-i ülésén azt javasolta, hogy a város vásárolja meg Mun-
kácsy Honfoglalás-ának nagyméretű olajvázlatát. Reizner lelkesen indokolta, hogy
„. . . e kép megszerzésében Szegedet egy városnak sem szabad felülmúlnia. Ha a
képet kidolgoztattam, a hozzátartozó többi kisebb vázlatlaltal együtt megszerezhet-
nök, képzőművészeti csarnokunk oly kiváló színvonalra emelkednek, amit más eset-
ben soha, talán sohasem érhetnénk el.”³⁷ Reizner indítványát a városi hatóság el-
fogadta, s a közgyűlés, döntő szótöbbséggel elhatározta, hogy a Honfoglalás nagy
szénvázlatáért 25 000 Ft tiszteletdíjat fizet.³⁸ Vásárlási szándékáról a tanács értesít-
tette a mestert, aki levélben közölte, hogy a város feltételeinek megfelelően, haj-
landó átengedni a jelzett vázlatot.³⁹ December vége felé a belügyminiszter is jóvá-
hagyta a kép megvásárlására vonatkozó közgyűlési határozatot, s ugyanakkor né-
hány tanácsbelinek elutasította a megvétel elleni felterjesztését.⁴⁰ 1896. februárjában

³⁶ Végvári L.: i. m. 237.

³⁷ Sz N 1895. okt. 13.

³⁸ Sz H 1895. nov. 22.

³⁹ Munkácsy alábbi levelének szövegét (melyben értesíti a szegedi törvényhatósági bizott-
ságot, hogy hajlandó átengedni a Honfoglalás vázlatát) elsőként az 1950-ben, a Szegedi Múzeum-
ban rendezett képzőművészeti kiállítás katalógusa közölte.

„Vonatkozással Szeged szabad királyi város köztörvényhatósági bizottsága mellékelt hatá-
rozatára, mely szerint elhatározta azt, hogy Honfoglalás című képemnek birtokomban és tulaj-
donomban lévő nagyobb méretű vázlatát (maquette) általam kidolgoztatni s a fenti közgyűlési
határozatban kitett összegért és törlesztési mód mellett képtára számára örökáron tulajdonául
megszerzi; ezennel a saját részemről kijelentem, miszerint a jelzett vázlatot a fenti közgyűlési hatá-
rozatban kitett általános feltételek alatt kidolgozni s azt Szeged város tulajdonába bocsátani és
ez értelemben a részletes feltételek megállapítása végett magamat a város tanácsával — annak
felhívására — érintkezésbe tenni kész vagyok.”

Páris, 1895. december

Munkácsy Mihály

Mint tanúk:

Eugene Jettel.

Karl Eugen Schmidt.

⁴⁰ Sz N 1895. dec. 22.

Abb. 10. kép. Részlet a szegedi nagy színvázlatról

meztörtént a város és Munkácsy közötti megállapodás. Az egyik itteni napilap szerint Munkácsyt „... Szeged áldozatkészsége művészete iránt rendkívül meghattotta, elannyira, hogy a mester ki is jelenti, miszerint a vázlatot nagy gonddal át fogja festeni és jóval értékesebbé teszi.”⁴¹ Ennek megfelelően Munkácsy a városhoz in-

⁴¹ Sz N 1896. jan. 1.

tézett levelében ⁴² kötelezte magát, hogy a Honfoglalás nagy színvázlatát kidolgozza és az érte felajánlott 43.330/89 korona tiszteletdíjat elfogadja, s a képet 1897. május 1-én Szegednek átadja. A vásárlás pénzértéke vidéki viszonylatban szokatlanul nagy volt, így a Tisza-menti város példamutató művészetpártolása joggal váltotta ki a budapesti sajtó — helyileg nyugtázott — elismerését.⁴³

A szegedi tulajdonba került Honfoglalás-vázlatot a helyi közönség nagy érdeklődéssel várta. A festménnyel ezidőben sűrűn foglalkoznak a szegedi újságok, de a képet egyelőre csak néhány befentes, hivatalos személy tekinthette meg. A Honfoglalás színvázlata ugyanis ideiglenesen Budapesten, a Múcsarnokban volt elhelyezve, ahol annak átdolgozásáig Munkácsy megbízásából Telepy Károly őrizte.⁴⁴ A szegediek nehezen várták, amikor az új kultúrpalota dísztermében kiállításra kerül a művész impozáns alkotása. Viszont a kép szerződés szerinti — 1897. május 1-i — átadása egyre késétt. A mester felesége levélben értesítette a tanácsot, hogy Munkácsyt közbejött betegsége megakadályozta a Honfoglalás átfestésében, és hogy azt a tervezett időpontra befejezze. De megígérte, hogy amint férje jobban lesz, a városnak tett ígéretét teljesíteni fogja.⁴⁵

Munkácsy felépülésére azonban sajnos egyre kevesebb remény volt. Betegsége súlyosbodott s a művész ideggyógyintézetbe került. Erre való tekintettel a város közgyűlése úgy döntött, hogy befejezetlenül is hajlandó a vázlatot átvenni, és a kikötött vételárat sem csonkítja. Határozatát közölte Munkácsynéval, aki Telepy Károlyt felkérte, hogy a festményt szállíttassa Szegedre és a városnak adja át.⁴⁶ 1897 júniusában érkezett meg a fahengerre felgöngyölt alkotás, melyet 25 000 Ft értékű biztosítás mellett, ideiglenesen a városi titkos levéltárban helyeztek el.⁴⁷ Nem sokkal később átvitték a Kultúrpalotába, ahol Telepy a nagy vásznat ráramára feszítette, s megtisztogatta. A kiállításra kész Honfoglalás-t a múzeum dísztermében.

⁴² Munkácsy alábbi levelét a Szegedi Állami Levéltár, a tanácsi iratok: 21.932/1901. sz. alatt őrzi.

„Tekintetes h. Polgármester Úr!

Hivatkozással f. évi február hó 24-én kelt nagybecsű levelére van szerencsém kinyilatkoztatni, hogy az abban foglalt megbízást elfogadom, ennek kapcsán:

1. Kötelezem magamat, hogy a Szegeden épülő közművelődési palota számára a birtokomban lévő az állandó Országház számára festett, Árpád honfoglalása' című képnek általam festett nagy vázlatát (maquette), melynek mérete ráma nélkül, hosszában: 625,5 cm, magasságban: 216 cm, kidolgozom, s azt Szeged város birtokába és tulajdonába bocsájtom.
2. Kötelezem magamat, hogy ezen kidolgozott képet ráma nélkül, de felfeszítve, 1897-ik évi május hó 1-én, magam vagy megbízottam közvetítésével Szegednek átadom.
3. Az ezen festményért, a Szeged város által felajánlott, s részemre biztosított 43.330 Korona és 89 fillér művészi tiszteletdíjnak megállapítását elfogadom, valamint azon feltételt is, hogy a tiszteletdíj egyharmada 1898-ik év január hó első felében, második harmada 1899-ik évi január hó első felében, harmadik harmada pedig 1900-ik évi január hó első felében lesz kifizetendő.

Midőn erről tekintetességedet, mint a város meghatalmazottját értesitem, fogadja kiváló tiszteletem megnyilvánulását.”

Páris. 1896. február 27.

Munkácsy Mihály

Előttünk:

T. Kádár Gábor és
Dr. Malonyai Dezső

⁴³ Sz N 1895. nov. 23—24.

⁴⁴ Sz H 1896. febr. 16.

⁴⁵ Sz H 1896. dec. 6.

⁴⁶ Sz N 1897. ápr. 27.

⁴⁷ Sz N 1897. jan. 6.

Abb. 11. kép. Részlet a szegedi nagy színvázlatról

vasárnap délelőttönként mutatták be a szegedi közönségnek.⁴⁸ A következő évben, 1898 nyarán, Szegedre került a Honfoglalás nagy kompozíciós színvázlata is, amelyet Munkácsyné, a be nem fejezett olajvázlat „kiegészítéseként” a városnak adományozott. A festmény tanulmány-alakjait ábrázoló kartonlapok három ládában

⁴⁸ Sz N 1897. júl. 8.

érkeztek Párizsból.⁴⁹ A rajzok megfelelő összeillesztése és vászonra ragasztása után, közel olyan jelentős méretűvé (196×600 cm) alakult a szénvázlat, mint a kultúrpalotában levő terjedelmes Honfoglalás-kép.

Említettük, hogy a Honfoglalás nagy szénvázlatának megvásárlási terve nem váltott ki egyhangú helyeslést Szegeden a tanácsbeliek részéről. A kép megszerzését a közgyűlés tagságának mintegy háromnegyed része javasolta, a többiek viszont ellene szavaztak. E kettősség jól kifejeződött a szegedi képtár kultúrpalotában való megrendezésekor, amikor — többek közt — a Munkácsyné által ajándékba kapott szénrajz sorsa felett kellett döntenet. „Az egyik szegedi tanácsúr még a százforintos képrámát is sajnálta ettől a kartonra rajzolt hatalmas szénvázlattól, — mely szerinte — kirívna ama becses társaságból, ahol az a kitűnő Andrassy-kép is függeni fog. Össze kell tekeresebe göngyölni s aki tanulni akar róla valamit, az előkeresi azt majd a lomtárból is.”⁵⁰ Voltaképpen Szegeden is a Honfoglalás pozitív eszmeiségét nem helyeslő sovíniszta történet szemlélet hallatta hangját, úgy, mint Budapesten, ahol nem akarták elhelyezni a Honfoglalást az eredetileg tervezett parlamenti ülésteremben. Viszont az ilyen szemléletet a népi erejű érdeklődés teljesen elsöpörte. A Tisza-parti város lakosságának, a Szeged-környéki tanyavilág múzeumba zárándokló parasztságának vasárnapjait, az Árpád honalapítását ábrázoló kép ismételt megtekintése tette igazán ünneppé.

Munkácsy és Szeged kapcsolatait továbbra is a helyi sajtóban tudjuk nyomon követni. Apró hírekben tájékozódhatunk a Honfoglalás részletfizetéseiről,⁵¹ vagy olyan gondokról, amelyek a nagyméretű festmény keretének csináltatásával voltak kapcsolatban.⁵² A milleniumi ünnepek fáradalmait pihenő századvégi csöndeséget csak az ilyen „kisügyek” zavarták meg. De a kilencszázas évek fordulója ismét országos, de ezúttal gyászos eseménnyel kezdődött. Munkácsy Mihály 1900. május 1-én elhunyt. Halála a hazai berkek álmos közönyét is felbolygatta. A szinte népi hőssé vált, legenda pályájú magyar festő tragikus elhunyt iránti közös fájdalom érzésben eggyé forrasztotta a nemzetet. Az általános részvétből, amellyel Munkácsyt eltemették, Szeged is kivette a részét. Rendkívüli tanácsülésben intézkedtek, hogyan rójják le a nagy halottat megillető kegyeletet.⁵³ A város közönsége nevében a tanácsi szervek, a Dugonics Társaság és a Szegedi Képzőművészeti Egyesület képviselői helyezték el koszorúikat Munkácsy budapesti ravatalán. Itthon pedig, a kultúrpalota előtt, fekete zászló lobogott és a temetés idején megkondult a városháza harangja, hogy így is kifejezést nyerjen Szeged lakosságának a mester iránti gyásza.

Munkácsy halála óta — ahogy Szegeden mondani szokás — sok víz folyt le a Tiszán. Az eltelt évek alatt hosszabb-rövidebb cikkek idézték fel a művész itt tartózkodásának napjait és a Honfoglalás megszerzésének történetét. Ezek az írások, köztük Mikszáthé, azt bizonyítják, hogy Munkácsy emlékezete mind a mai napig élő maradt a szegedi nép körében. Erősítették e kapcsolatot olyan esetek is, mint egy-egy Munkácsy-festmény (Felszolgáló lány és A főpap c. alkotásainak) idekerül-

⁴⁹ Sz N 1898. szept. 8.

⁵⁰ Sz N 1899. márc. 3.

⁵¹ Itt kell megemlítenünk, hogy a Honfoglalás nagy szénvázlatának megvételi összegét, az 1895 novemberében tartott Szeged városi közgyűlés 25 000 Ft-ban állapította meg. Ezzel szemben a Szegedi Napló 1899. jan. 25-i számában a vásárlási összeg 21 000 Ft-ra csökkent, melyet a tanács három egyenlő részletben (7000 Ft) utalt ki Munkácsynak. Valószínűleg a képráma csináltatási költségét vonhatták le.

⁵² Sz H 1899. febr. 19.

⁵³ Sz H 1900. máj. 6.

lése,⁵⁴ de legfőként a lenyűgöző Honfoglalás pompás szín- és szénvázatai. E nagyméretű műveit nemcsak a helybeli, de az ország más tájain élő emberek is megcsodálták és elismerték Munkácsy géniuszának művészi teremtő erejét, a képen ábrázolt néptömegek történelemalakító jelentőségének kifejezését.

*

Bevezetőnkben jeleztük, hogy Munkácsy és Szegeddel kapcsolatos emlékező írásunkat, a nagy magyar festő születése 120. évfordulójának tiszteletére szántuk. Igyekeztünk feltárni Tisza-menti városunk és Munkácsy Mihály emberi-művészi vonatkozásait. Különös tekintettel figyeltük jelentős alkotásán, a Honfoglalás-on levő — dél-alföldi néphez kötődő — emberábrázolások eredetét. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy nem ez a tanulmány fűjja le először az eltelt félszázad porát Munkácsy történelmi képéről, hanem az a tizenöt évvel ezelőtt létrehozott kiállítás, amelyet 1950 nyarán a szegedi múzeumban rendeztek meg. Nyilván nem vonunk le semmit felszabadulás utáni tárlataink egyik legkimagaslóbbikának, az 1952-ben rendezett és százezres tömegeket megmozgató Munkácsy-kiállításnak értékéből, ha azt állítjuk, hogy a Honfoglalás sok-sok év utáni „hivatalos felfedezése”, vagy ha tesszük, „művészetpolitikai rehabilitálása”, valójában nem a Múcsarnokban, hanem ezt megelőzően, két évvel, a Móra Ferenc Múzeumban történt. Munkácsy Mihály halálának 50. évfordulója alkalmából a szegedi múzeum egyik különtermében mutatták be a Honfoglalás nagy szín- és szénvázlatát, valamint azokat a felkutatott és első ízben nyilvánosságra kerülő studiumokat, melyeket a mester e művéhez készített. A sikeres tárlat nemcsak a Honfoglalás tartalmi és formai alakulásának nyomkövetésében segítette a nézőket, hanem az ott elhelyezett fényképek, újságcikkek és könyvek is a mű teljesebb megértését és élvezését szolgálták.⁵⁵

Befejezőül mi is elmondhatjuk, amit félszáz éve az egyik helyi lap névtelen cikkírója érzelemtől fűtve vallott: „Az a vázlat, amely ma a kultúrpalotánk ékesége, sok tekintetben szebb, jobb az Országházba került nagy képnél, műtörténeti jelentősége pedig igazán páratlan. Bármennyire vergődésébe került is ez az alkotás Munkácsynak, bármennyire elősegítette is azt a szomorú katasztrófát, amely csodaszép Múzsáját örökre megölte: mégis drága és kedves marad e kép nekünk, mert hiszen ki tudná be a gyermeknek bűnül, hogy születése az anyja halálába került. Gazdagodhatik még a szegedi képtár számtalan műalkotással, ennél a képnél értékesebb kincset soha se találhat.”⁵⁶

Szelesi Zoltán

MUNKÁCSYS „LANDNAHME” IN SZEGED

Mihály Munkácsy, dieser am Ende des vorigen Jahrhunderts in Paris lebende grosse ungarische Maler reiste im Oktober 1891 nach Ungarn, um zu seinem in Vorbereitung befindlichen neuen historischen Gemälde, „Landnahme” Studien zu verfertigen und Daten zu sammeln. Im Laufe seiner Rundreise im Lande suchte er auch Szeged auf. Munkácsy erwarb in der Stadt am Theissufer Eindrücke, die für ihn sowohl in menschlicher als auch in künstlerischer Hinsicht wertvoll waren.

⁵⁴ „Felszolgáló lány”. Olajfestmény, fa 55×36 cm. Jelzés: Jobbra lent: „Munkácsy”. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Vétel, 1900. — 4000 K. — Ltsz.: 50.683.1.

„A főpap”. Olajfestmény, vászon, fatáblára húzva. 67×32,5 cm. Jelzés: jobbra lent: „M”. Móra Ferenc Múzeum, Szeged. Adományozta: Brummer József, Párizs, 1911. — Ltsz.: 50.133.1.

⁵⁵ Képzőművészeti Kiállítás. 1950. Szeged, Múzeum. Katalógus. Bev.: Bényi László. Szöveg: Végyvári Lajos. — Athenaeum Ny. Bp. 6.

⁵⁶ Piktör: A mi képünk. (A Honfoglalás-vázatai a kultúrpalotában.) — Sz N 1914. ápr. 12.

Er besichtigte die Funde aus der Landnahmezeit in der archäologischen Sammlung des Szegeder Museums, auch sammelte er sachliche Denkmäler von volkskundlicher Beziehung. Er hat hier das charakteristische landschaftliche Antlitz dieses Teiles des Alföld kennen gelernt, hat auch anthropologische Untersuchungen über die Volkstypen der Umgebung betrieben, aber er hat auch die Traditionen bewahrende Denkweise der süngarischen Hirten, Fischer und Bauern kennen lernen können. Wie kurz auch immer Munkácsys Studienreise in der Heimat — und innerhalb dieser sein Aufenthalt in Szeged — gewesen sein mag, es lässt sich doch behaupten, dass seine Erlebnisse von inspirativer, anfüllender Bedeutung auf ihn waren. Erheblich wurde er durch diese in der Lösung der Details des „Landnahme“ und in der endgültigen Ausbildung seines Gemäldes gefördert.

In unserem früher verfassten Aufsatz, der im Jahrbuch von 1957 des Móra Ferenc Museums erschienen ist, haben wir darauf schon hingewiesen, dass Munkácsys Theaterbesuch während seines Szegeder Aufenthaltes von kunsthistorischer Hinsicht besonders bedeutungsvoll war. Wir haben erwähnt, dass er in der Aufführung des hiesigen Theaterensembles das Volksstück „A sztrájk“ (‘der Streik’) von Ede Szigligeti und Sándor Balázs besichtigte, das von grosser Wirkung auf ihn war. Mit voller Gewissheit können wir behaupten, dass er nach vier Jahren, im Jahre 1895 sein Werk mit einem Thema aus der Arbeiterbewegung „Der Streik“ auf Antrieb dieses Theaterstückes malte. Von diesem wahrscheinlich scheinenden Gedanken ist auch Imre Katona ausgegangen, der sich in der Augustnummer von 1962 der Zeitschrift „Művészet“ auf analysierende Weise mit den Zusammenhängen der ungarischen Streikdarstellungen in bezug auf Genetik und Vergegenwärtigung befasste. Auf Grund des von uns veröffentlichten, aber bis dahin unbeachtet gelassenen Datums von grundlegender Erkenntnis hat er nachgewiesen, dass die Grundmotive der Entstehung von Munkácsys „Streik“ tatsächlich in dem Balázs-Szigligetischen Theaterstück, das der Künstler in Szeged gesehen hatte, zu suchen sind.

Mihály Munkácsy reiste nach einem Aufenthalt von einigen Tagen mit inspirierenden Eindrücken aus unserer Alföldstadt ab, und nach Beendigung seiner ungarländischen Studienreise kehrte er nach Paris zurück. In Neuilly liess er ein eigenes Atelier zum Malen des umfangreichen „Landnahme“ bauen. Zuerst verfertigte er das Karton des Gemäldes — das später nach Szeged gelangte — eine Kohlezeichnungskomposition von gleichfalls beträchtlicher Grösse. Auf Grund dieses Werkes begann er die Ausführung seiner auf Leinwand gemalten Schöpfung, die er ringend mit seiner immer schwerer werdenden Krankheit im Frühjahr 1893 zum Abschluss brachte. Das fertige Gemälde wurde von ihm im Mai desselben Jahres im Pariser Salon vorgeführt. Seine Schöpfung wurde sowohl von der französischen als auch von der ungarländischen Kritik im allgemeinen schlecht aufgenommen. Mit seinem Gemälde war auch der Meister selbst unzufrieden: „... die richtige Lösung suchend verfertigte er in seiner Ungeduld noch während der Ausstellung seines grossen Werkes jene Skizze, die in das Szegeder Museum gelangte“. Wenn wir sein Gemälde „Die Landnahme“ gründlicher studieren, so können wir feststellen, dass Munkácsy seine Vorstellungen auf seiner nach Szeged gekommenen grossen farbigen Skizze erfolgreicher verwirklichte, als auf seinem als endgültig gedachten im Parlament von Budapest befindlichen Gemälde.

János Reizner, Direktor der Szegeder Bibliothek und des Museums machte im Oktober 1895 den Vorschlag, dass die Stadt die grossangelegte Ölskizze von Munkácsys „Landnahme“ käuflich erwerben möge. Der Antrag wurde von dem Rat mit Beschluss angenommen und von der Kaufabsicht wurde der Meister benachrichtigt, der brieflich mitteilte, dass er geneigt ist, die ausgearbeitete Farbskizze des „Landnahme“ gegen den von der Stadt angebotenen Kaufpreis von 43.330/89 Kronen der Stadt zu überlassen. Der Geldwert des Kaufes war in provinzieller Relation ungewöhnlich hoch, so dass das beispielgebende Kunstmäzenatentum der Theisstadt mit vollem Recht die Anerkennung der Budapester Presse auslöste. Munkácsy konnte sein Vorhaben, die nach Szeged gelangte Skizze seines berühmten historischen Gemäldes ausgearbeitet zum Abschluss zu bringen, wegen seiner inzwischen aufgetretenen Krankheit und dann wegen seines Todes nicht mehr verwirklichen. Die Leitung der Stadt brachte doch die Entscheidung, dass sie geneigt sei, die Skizze auch unvollendet zu übernehmen und auch den ausbedungenen Kaufpreis nicht zu verkürzen. Dieser Beschluss wurde auch der Wittve des Künstlers mitgeteilt, die das Gemälde im Juni 1897 nach Szeged versenden liess. Das imposante Werk wurde in der Galerie des neuen Kulturpalastes der Stadt aufgestellt.

Seit Munkácsys Tod vor mehr als halbem Jahrhundert liessen mehrere kürzere und längere Aufsätze die Tage des Aufenthaltes des Künstlers in unserer Stadt und die Geschichte der Erwerbung des „Landnahme“ aufleben. Alle diese Schriften können uns bezeugen, dass die Erinnerung an Munkácsy im Kreise des Volkes von Szeged bis auf den heutigen Tag lebendig geblieben ist. Diese Beziehung wurde noch gestärkt durch Fälle, wie die Erwerbung je eines Munkácsy-Gemäldes, aber vor allem durch die prächtigen farbigen und Kohleskizzen des bestrickenden „Landnahme“. Diese umfangreichen Werke des Künstlers wurden nicht nur durch die Hiesigen, sondern auch durch Leute aus anderen Gegenden des Landes bewundert und die künstlerische Schaffenskraft des Munkácsyschen Genius anerkannt, desgleichen der Ausdruck der geschichtsbildenden Wichtigkeit der auf dem Gemälde dargestellten Volksmassen.

Diese Gedenkschrift über die Beziehungen Munkácsys und der Stadt Szeged sei von uns zu Ehren der 120 jährigen Wiederkehr der Geburt des grossen ungarischen Malers gewidmet. Wir trachteten die menschlich-künstlerischen Beziehungen Mihály Munkácsys zu unserer Stadt aufzudecken. Mit besonderem Interesse beobachteten wir die Herkunft jener an das Volk des Südalpföld sich knüpfenden Menschendarstellungen, die man auf seiner bedeutungsvollen Schöpfung „Landnahme“ schauen kann. Es soll aber bemerkt sein, dass nicht diese Studie den Staub des vergangenen halben Jahrhunderts von dem historischen Gemälde Munkácsys zuerst abgeblasen hat, sondern die vor 15 Jahren veranstaltete Ausstellung, die im Sommer 1950 in Szeged arrangiert wurde. Bei der 50. Wiederkehr von Mihály Munkácsys Tod wurde nicht nur die grosse Farbe- und Kohleskizze des „Landnahme“ in einem Sondersaal des Szegeder Museums vorgeführt, sondern auch jene aufgestöberten und bei erster Gelegenheit vor das Publikum gelangten Studien, die von dem Meister zu diesem Werk verfertigt worden waren. Diese gelungene Kunstaussstellung half den Zuschauern nicht nur die Spuren der inhaltlichen und formalen Ausbildung des „Landnahme“ zu verfolgen, sondern die dort ausgestellten Photographien, Zeitungsartikel und Bücher dienten auch zum volleren Verständnis und Geniessen des Werkes.

An den grossen „Landnahme“-Skizzen ergötzen sich auch heute viele einheimische und ausländische Kunstaussstellungbesucher in dem Szegeder Museum.

Zoltán Szelesi